

BUJDOSÓ ALPÁR (*1935)

EGYKORI MÉRNÖKHALLGATÓ, A SOPRONI MEFESZ EGYKORI ELNÖKE¹⁷

Annak idején, ugye Magyarország, mikor már iskolába kerültem, Hitler és a Német Birodalom szövetségese volt. Nem tudom miért, okokat nem tudok mondani, hogy miért, de a szüleim a Német Birodalmi Iskolába íratlak be, két évig oda jártam, németül tanultam náluk. Az ábécét is még németül tudom felsorolni, az utolsó betűket pláne. Herr Kurtz¹⁸ volt a tanítóm ebben az első két évben, akit mint háborús bűnöst, a háború után ki is végeztek. A háború után ez a dolog egy kicsit keresztbe jött. Azért jött keresztbe, mert új rendszer jött Magyarországon és nekem tovább kellett tanulni, és anyám – ő csinálta ezeket a dolgokat mindig, velem kapcsolatban a tanulást, meg ilyesmit – rettegett attól, hogy ha megtudják rólam, hogy a német iskolába jártam, hogy nekik mi bajuk lesz belőle és nekem mi bajom lesz belőle. Hogy ennek semmiféle lehetősége ne legyen, elégették az összes iskolai papíromat, bizonyítványokat. Mentünk az iskolába jelentkezni azzal, hogy a bombázás során elveszték a papírjaim. Felvettek a harmadik elemibe egy normális elemi iskolába. A kelenföldi pályaudvar környékén volt ez az iskola, és onnan kerültem, a harmadik-negyedik elemi ott jártam ki, onnan kerültem gimnáziumba. Gimnáziumba is úgy kerültem, az is furcsa helyzet volt, a szüleim azt szerették volna, hogyha a ciszterekhez, a Szent Imre Herceg útjára, amit most azt hiszem, Villányi útnak hívnak. De valahogy elkéstünk a felvételiéről, úgyhogy nem vettek fel a gimnáziumba. Anyám lány korában dolgozott az egyik akkori püspöknek, aki akkor püspök volt, őhosszá ment el, hogy segítsen, hogy valahova bekerüljek. Így kerültem el a Keleti Károly utcába, az Érseki Katolikus Gimnáziumba. Negyedik elemi után – ez furcsa lesz a maiaknak – az első gimnáziumba,

¹⁷ Az interjút 2016. január 5-én Bécsben Jancsák Csaba és Kiss Gábor Ferenc készítette. Jegyzetekkel Jancsák Csaba látta el.

¹⁸ A budapesti Német Birodalmi Iskola 1908–1944 közötti történetéről. Ld. A birodalom iskolája című dokumentumfilm epizód. Papp Gábor Zsigmond: Iskolák és rendszerek című 2004-es filmjében.

úgy jártam, hogy gimnázium 1-2 papi iskolába, és utána továbbkerültem, nem a harmadik gimnáziumba, hanem nyolcadik, hetedik általános iskolába. Akkor jöttek az általános iskolák, ugye, mindent államosítottak.

Ez 1948 környékén volt? 49-ben egyházi intézményekből már csak három maradt...

Így igaz. És ez is egy furcsa dolog, ez a gimnázium a Keleti Károly utcában, nem maradt meg, hanem általános iskola lett. Nekem három tanárom volt, pap, akik kivették a csuhából, és az egyik történelmet, a másik fizikát, a harmadik ábrázoló geometriát tanított az iskolában, az általános iskolában, mint civil tanár. Itt végeztem el a gimnáziumot, és a szüleim unszolására igyekeztem jól tanulni, szerettem volna egyetemre menni, és ők mondták, hogy ez akkor lesz lehetséges, ha jól tanulsz és jó bizonyítványod lesz. Én nem vagyok zseni, de hozzá kell tennem, hogy a négy gimnáziumot kitűnővel végeztem, mind a négyet, és én így is érettségiztem. Érettségi előtt volt egy olyan fogalom, a maiaknak ez is furcsa lesz, a beiskolázás. Amikor az ember negyedik gimnáziumba járt, akkor az osztályfőnök megkérdezte, hogy hova óhajtasz tovább menni, dolgozni, egyetemre vagy máshova. Én jelentkeztem, hogy szeretnék továbbtanulni egyetemen. Akkor az volt a mániám, hogy kémikus leszek. Az igazgatóm Szávay Nándor¹⁹ volt, ezt azért is mondom, mert ha a neve nem is ismerős most, ő államtitkár volt később, Rákosi alatt. Már előtte sem nagyon kedvelte az olyanokat, mint én vagyok. Azt mondta, hogy nem mehetek kémiára, diplomatának tanulni menjek Leningrádba, Szentpétervárra. Ez furcsán jött, nem nagyon kapkodtam, hazamentem, és elmondtam, hogy ezt mondta az igazgató. Apám nem mondott semmit délben, amikor beszéltünk, vacsoránál mondta csak, hogy nem mész fiam Szentpétervárra, janicsárt nem csinálnak belőled! Ezzel a dolog lezárult. Ezt nem mertem így Szávay Nándornak így megmondani, csak mondtam, hogy nem megyek Szentpétervárra, illetve Leningrádba. Négyen voltunk nagyon jó barátok az osztályban. Az egyik barátom Huszár Karsci volt, aki Sopronba készült, az erdőmérnökre, és elkezdtem gondolkodni, hogy hülyéskedek én? Kémikus nem lehetek, Leningrádba nem engednek a szüleim, elmegyek Huszár Karscival erdőmérnököknek Sopronba. Kitűnően érettségiztem, így nekem felvételi vizsga

¹⁹ Szávai Nándor (1906–1979) irodalomtörténész, műfordító, gimnáziumi igazgató. 1948 és 1950 között oktatásügyi államtitkár volt.

nem kellett. Elmentem Karcsival, és egy akkori igazgató behívott egy beszélgetésre, ahol nem tanulmányról volt szó, hanem mit szólok a kormányhoz, ehhez vagy ahhoz az intézkedéshez. Így kerültem Sopronba Huszár Karcsival együtt. A történetünk egészen 1956-ig közös itt. Most egy pillanatra megállok, mert el kell mondjak a szüleimről is valamit. Anyám dolgozott, akkor is amikor én már megvoltam, mint gyerek, a Ganz Villamossági Gyárban volt titkárnő. Az apám pláne dolgozott. Volt egy pár probléma. Anyám azon kívül, hogy a Bethlen családnak volt a gépíróője. Különben nem vett részt semmiben sem. Apám viszont behívták katonának, kiment a frontra Oroszországba, megsebesült, visszahozták Sopronba, a kórházba, és onnan leszerelték volna. De apám azt mondta, hogy nem. Még egyszer megsebesült akkoriban és a lába sebesült meg. Le akarták vágni a lábát, de az ezredben az orvos a barátja volt, és neki [apám] azt mondta, hogy nem engedi, hogy levágja a lábát, mert akkor senki sem lesz Magyarországon. Vagy meggyógyul, vagy nem, hagyják békén. Hazajöttek Magyarországra, úgy-ahogy meggyógyult a lába, tudott menni. Ő nem volt nyilas, dehogy volt az, de a Teleki Pálnak a pártjához tartozott, ami elég jobboldali párt volt, azt hozzá kell tennem. Az életünk úgy folyt, mármint az enyém, hogy ő minden hónapban egyszer, akkor ő már a vasútnál dolgozott, el kellett menni velük egy hétvégére kirándulni, vannak az állomásokon a kalauzoknak meg a mozdonyvezetőknek ilyen szobái, hogy ha majd másnap utaznak vissza. Ezekben a szobákban aludtunk ilyenkor mi, és útközben tanított mindenre, amit ő szeretett. Politikát tanultam tőle, hogy a női dolgokat hogy kell csinálni, azokat tanultam tőle, és hogy melyik foglalkozást hogy kell csinálni. Ott szereztem össze az egyik bajomat is, mert kegyetlenül megfázva fel kellett mennem a Kékesre. Apám nagyon aktív életet élt akkoriban. Ha nem is mondta, én odafigyeltem. Például egy ilyesmire, hogy ebédnél épp akkor jöttünk vissza nyaralásból a Balatonról, és felnyúlt a szekrény tetejére, és levett és zsebre vágott két olyan pálinkás üveget, amit én nem ismertem. Ment a várba, védeni Horthyt a németek ellen. Tehát a dolog elég kevert ebben az időben. Hiába volt ő jobboldali, a németekkel abszolút nem tudott szimpatizálni. De aztán visszajött jó koszosan és összetépázva két nap múlva. Kézigránát már nem volt, és Horthy sem. Mondjuk ezek voltak az életében. A katonaság, meg hogy meg kell védeni azt a Magyarországot, ami az akkori Magyarország volt. Ez a nyilas puccs előtt volt. A háború után apámat nemhogy kirúgták az állásából, hanem a szovjet titkosszolgálat letartóztatta őt, és becsukták. Egy hét múlva az ablakon megszökött. Akkor még olyan volt a szovjet hadsereg, hogy meg lehetett lépni. Meg tudott lépni az ablakon kimászva,

és hazajött. Utána az ő életútja persze nagyon rossz volt, tímár legény lett, ő így nevezte magát. A nagynéném Gyálán volt apám ott kitanulta a tímár mesterséget.

Érettségiztem, és a Huszár Karcsi barátommal elmentünk Sopronba, és ott egyetemisták lettünk. Talán röviden annyit a soproni egyetemről, hogy ott volt egy ifjúsági kör, ami olyasmi volt, mint itt, ezekek nem jobboldali szervezetek, akik vívnak is, és hát, nagyon jobboldaliak, mondjuk ki egyszerűen. Az ifjúsági kör nem az volt, de itt is volt felvétel, volt négy rend, a „balek” rend, ezek a hagyományok mind Selmecbányáról jönnek, ahonnan az egyetem is jött.²⁰ Selmecbányán volt, bányamérnöki és erdőmérnöki akadémiának hívták még. Onnan kerültünk haza Sopronba akkor, amikor a Monarchiából Magyarország, Csehszlovákia és mit tudom én mi lett, a trianoni döntés alapján. Mi a Karcssal beléptünk az ifjúsági körbe, ami be volt tiltva. Titokban, bekentek cipőpasztával, meg leöntöttek vízzel, ez az avatás volt, és balekok lettünk. Mind a kettőnknek volt témája, azok voltak a negyedévesek, nekünk ki kellett szolgálni a negyedéveseket, ők viszont gondoskodniuk kellett rólunk. Voltak úgynevezett szakésélyek Sopronban, amikor az egyetemisták egymás között voltak. Ezeket nagyon titokban kellett tartani, zárt ajtók mögött, mert itt félig magyarul, félig latinul beszélt a társaság. Volt egy prézensz, aki az egészet vezette. Mi, a balekok az asztal alatt kellett helyet foglaljunk, a többiek rendesen körben ültek. Ha inni akartunk, akkor a korsónkat kellett kinyújtani az asztal alól, és kaptunk bele sört. Akkor én aztán én tovább lettem kohlenbrenner. és kezdtem a harmadévet.

Bujdosó Alpár huszonévesen

²⁰ Ld. Dr. Igmándy – Kárpáti – Dr. Winkler: *Hagyományaink*. Sopron, 1981.

Ez melyik évben volt?

1956-ban, '56 őszén. Én eléggé renitens voltam. Közben azt fontosnak tartom elmondani, hogy először kollégiumban laktunk, de kiköltöztünk albérletbe hárman. Huszár Karcsi, Kozák Tóni és én. Kozák Tóni kivándorolt közben Kanadába, és ő ott tanár lett, elvégezte az egyetemet és tanár lett. Huszár Karcsi Amerikában van, én pedig itt vagyok Bécsben. Közben csináltuk a szakestélyeket, szolgáltuk a firmáinkat²¹, jól éreztük magunkat. A renitensség abban is rejlett, hogy – akkor Sopronban a sör volt a divat, én azóta sem szeretem annyira a sört, de akkor azt ittam. A tanársegédeink közül három volt, aki velünk volt, a professzorok közül pedig egy. Ahova jártunk, a várkert sarkán van a vendéglő. Ott felravataloztatta magát koporsóba, hokedlira rakta a koporsót, és néha kinyújtotta a kezét a korsóval, hogy 'sört!'. Ezt egy egész nap csináltuk, körülötte voltunk, és szolgáltuk.

Kik voltak ekkor Sopronban azok a professzorok, tanársegédek, akik a diákok számára fontos emberek voltak?

Ő, akit most mondtam, hirtelen nem emlékszem a nevére. A meteorológia professzor, igaz, hogy az segített nekünk, többek között nekem is. Geometria professzorunk, Stasney Albert²², a Staszi bácsi. Staszi bácsi nagyon komoly ember volt, az egyetem kapujában, és jöttek az emberek, és mindig valakit elkapott, hogy milyen hülyeség ez, Amerikában az emberek, mindenki, Sir, Németországban mindenki Herr, miért kell nekünk elvtársnak lenni? Úr! Nagyon rendes volt Staszi bácsi, később egyszer ki akartak rúgni az egyetemről, és az igazgatói tanácsban felállt, és azt mondta, hogy ha engem kirúgnak, akkor ő is megy. Ezek voltak a tanárok.

És akkor a második év végén jött be az a divat, hogy a vizsgahónapot értékelték. Odajött az igazgató, nálam valaki az igazgatói tanácsból. Mindent klassz volt, ők mondták el, hogy így tanítottak meg úgy tanítottak. Akkoriban még az egyetemen volt honvédelmi ismeret, volt egy katonai tanszék. A katonai tanszék parancsnoka, Rédei elvtárs felállt, és elmondta, hogy tulajdonképp hülyék vagyunk. Így ment tovább az ő értékelésük, meg a marxista-leninista

²¹ Firma: Felsőbb évfolyamos hallgató, aki a diákhagyományok szerint „ura” és mentora a fiatalabb hallgatónak.

²² Stasney Albert (1889–1971) 52 évig tanított az intézményben.

tanszéknek az értékelése. Arról nem is beszélve, hogy a szüleim nekem 230 Ft-ot tudtak adni havonta, volt, hogy a menzán az utolsó napokban már nagyon billegett a helyzet anyagilag. Minden esetre ennek ellenére, felment a pumpa bennem a marxista-leninista, meg a honvédelmi tanszék értékelése után, és szót kértem. Elmondtam, hogy a marxista tanszéken, a vizsgán 4-es jegyet akartak adni nekem a vizsgán, mikor én tudtam mindent, és jelest akartam tőlük kapni, jelentkeztem javítóvizsgára, bementem délután X órára a folyosóra, ahol ők voltak. Kopogtam az ajtón, nem tudtam bemenni. Kopogtam a másik ajtón, fogtam a kilincset, kinyílt! A katedrán a tanársegéd úr éppen a titkárnővel volt. Ezt is elmondtam ezen a felszólaláson. Másnap reggel én ott álltam megfürödve, és jött értem a pedellus bácsi, hogy hívatnak a katonai tanszékről. Gyanús volt ez a katonai tanszék, mert miért hívatnak? Bementem, és onnan elvittek az ÁVO-ra. És egy napig Győrben vallattak. Nem vertek – hozzá kell tennem. Azt csinálták, hogy odaállítottak a falhoz, és addig rúgtak, míg az párhuzamos nem lesz a fallal. Amikor már nagyon párhuzamos volt, és el akartam esni, akkor egy pofon, de az nem pofonnak számított, akkor visszakentek. Kaját nem kaptam, inni sem kaptam, és akkor olyan hülyeségekkel faggattak, hogy a nagynéném bőrgyárában kik dolgoztak, és az apám ott mit csinált. Én mondtam, hogy ez nekem nem témám, én itt tanulok Sopronban, és ennyi. Nem hagytak. Aztán másnap hazaengedtek. Nem hazaengedtek, autóval Győrből Sopronba hazavittek. Amikor az egyetem felé méysz autóval, ott a MÁV-nak meg a GYESEV-nek is van egy kereszteződése, egy sínkereszteződése, ott tettek ki. Elindultam gyalog a menzára, az most a Szent György Ifjúsági Kollégium, akkor is az volt. Mivel két napig nem ettem, fáradt is voltam, amikor kinyitottam az ajtót, és bementem, elájultam a melegben. Arra ébredtem fel, hogy az egyik asztalon fekszem, és pofozgatnak. A konyhafőnök a menzán Tamás bácsi volt, mint egy centurio, hátratett kézzel állt, és nézte, hogy mit csinálnak velem. Már vége volt az ebédnek. Ő azt mondta, hogy adjanak nekem enni. Hoztak valami kaját a konyháról, adtak enni. Az egyetemisták közül voltak ott, kiadta nekik parancsba, hogy nem mehetnek haza egyedül, vigyenek haza! Úgyhogy aztán a firmámat hozták, és a firmám hazavitt az ő lakásukba.

Mi volt az ÁVH-nak a célja? Megfélemlítés? Összefüggésben állt ezzel a felszólalásoddal? Ez megtorlása volt annak?

Igen, persze. Akkor úgy mondom, hogy az első kérdések valóban erről a felszólalásról szóltak. Később aztán, amikor kifogytak ezek a kérdések, akkor tértek át a család problémáira.

Ez professzionális anyag lehetett egy koncepció perhez?

Lehetett volna.

Lehetett volna, ha nem jön közbe a forradalom.

Igen. Ez 1956 január, tehát a tavaszi félév előtt volt.

A vizsgaidőszakban?

Igen, annak a végén. Akkor aztán még ezzel nem záródott egészen le, mert aztán visszamentem az egyetemre, és mondtam, hogy na most kuss van. Hazamentem a tavaszi félév előtt, és apámmal is megbeszéltem ezt. Még mielőtt hazamentem volna Pestre, behívott az egyetem DISZ titkára, és kirúgtak a DISZ-ből. Előtte volt egy DISZ gyűlés, és javasolták az egyetemről és a DISZ-ből való kizárásomat. Előre mentem az első sorba, és odaültem, háttal a társaságnak, hogy ne lássam, hogy ki szavaz mellette vagy ellene. Tényleg, én nagyon jóban voltam az évfolyamommal. De akkor képzeld el, hogy leszavazták! Egyszerűen nem szavaztak rá, hogy kizárjanak az egyetemről. A DISZ titkár kirohant dühösen, és feloszlatták a gyűlést, és másnap behívatott magához. Behívatott és mondta, hogy a központi bizottság úgy döntött, hogy a DISZ-ből kizárnak. Akkoriban mindenki, minden egyetemista DISZ tag volt. Ez azt jelentette, hogy te egyedül vagy. Ha lettek volna grófok, bárók, meg mit tudom még kik, azokat eleve nem vették föl.

Az egyetemi éveid alatt, vagy akár itt a nyári szünetben, hiszen ott olyan dolgok történtek veled, amik megbeszélése a családban fontos. Édesapáddal, közösségi, közéleti kérdésekről beszéltek? Politizáltak?

Apámmal nagyon. Furcsa, hogy hazamentem, családdal voltam, és volt a lakásnak egy erkélye, és az erkélyen virágok voltak. Apám azokat öntözte, és a politizálás ott történt. Vagy én kezdtem, vagy ő, és akkor azt mondta: menjünk ki az erkélyre! Nyilván a két húgomnak a védelmére is szolgált, de ott beszéltek meg

ezeket. De minden egyes alkalommal, amikor hazamentem, ez történt otthon. Egy kicsit vitatkoztunk is néha, és épp ezért, mert vitatkoztunk az elején, elvi kérdésekbe nem ment bele. Semmiféle jobboldali dolgot nem hallottam tőle. De hogy a szemetek ott fõnn, azt megbeszéltük, és hogy hogyan kell viselkedni, létezni. Az is igaz, azt is hozzá kell tenni, hogy egyre inkább meredekebb lett a diskurzusunk, tehát nem véletlen, hogy aztán az történt, ami történt. Mégpedig úgy, hogy ennek az évnek, a második évnek a végén lementünk Mohácsra. A Duna öntött ki abban az évben. Egy csomó házat, parasztházat a Duna elsöpört. Annak a felépítésére vittek le egyetemistákat, homokot hordani, ilyesmi. Oda mentünk le, igen ám, de lejöttek a Petõfi Körösök is oda, a diákok. Mert nem csak mi voltunk ott, a soproni egyetemisták, hanem jöttek Pestrõl, meg mindenhol. Úgy látszik, hogy a Petõfi Körösök ezt észre vették, és lejöttek oda beszélgetni. Ott kezdtük azokat a dolgokat úgy megbeszélni, ami a Petõfi Körben, annak idején volt és beszéltek róla. Nagyon odafigyeltem, mert érdekelt a dolog. Utána, amikor visszajöttem, két hónap volt a nyári szünet. Minden esetre valamennyi idõt, majdnem egy hónapot lent töltöttünk az árvíznél, egy hónapot meg bevonultunk katonának.

Milyen volt ekkor a soproni egyetemnek a légköre, a mikroklímája? Mert a szavaidból úgy értettem, hogy itt egy szakmai mester-tanítványa nagyon fontos közösségi élet volt.

Nagyon fontos volt, és létezett ez a közösségi élet nem csak a sörivásban – mert a sörivásnál mindig összejöttünk nagyon közel egymáshoz –, hanem különben is. Például nekem volt három vagy négy szakérettségis barátom, akiknek segítettem. Matematikában az egyiknek, a többieknek meg olyan dolgokban, ami nekik nehéz volt, fizika, vagy valami, de ezek a szakérettségisek valamiféleképp idõsebbek voltak nálunk, a másik pedig az, hogy õk már dolgoztak valahol, erdõben. Tehát akkor, amikor valamilyen biológiai vagy erdei problémákról volt szó, akkor meg õk tudtak nekünk segíteni. Ez a dolog aztán teljesen kölcsönösen mûködött. Tényleg, ez nagyon jól mûködött, és nem csak az évfolyamon, hanem az egész egyetemen. Annyira, hogy most nem régen, egy pár éve Sopronba volt, amikor bent aludtam a Fõ téren, ahol az Erdészeti Múzeum is van, és annak van egy vendégszobája, azzal szemben van egy kórház, ami annak idején kollégium volt. Abba a kollégiumba, ahogy másokban is, barátok voltak ott, találkoztunk, jó szerencsével beszélgettünk. Az egész egyetemet áthatotta ez a baráti légkör.

Generációkon átívelve?

Igen. Ha úgy vesszük, hogy a tanárok a másik, az idősebb generáció, akkor igen. A tanárok között volt egy-kettő, aki kilógott. Különben a tanárok között csupa rendes fickó volt, aki tudott velünk szót érteni.

Ez a szakmai és a közös értékek vallásán nyugvó kapcsolat volt?

Igen. Azért a szakmaiban különbséget tettek. Azért, hogy ők egyet értettek esetleg politikailag valakivel, azért nem biztos, hogy átengedték a vizsgán. Vancsura Rudi, a növénytan vizsga, előtte ugye gyakorlatból kellett beszámolni. Vancsura Rudi tartotta, ő volt a tanszékvezető. És a Vancsura az asztalra tette az ő szobájában a vázába egy csomó fűvet, meg egy csomó lombot, és amikor bementünk, azt mondta, válassz ki legalább 10 fűvet, amit ismersz! Én nem készültem, és nem tudtam kiválasztani a 10 fűvet, meg a mit tudom én milyen lombot. Ő is megkövetelte, annak ellenére, hogy együtt söröztünk.

A Petőfi körnek a vitáiról már hírek voltak, vagy olvastátok már? Mit lehetett olvasni?

Igen, többet is! Szegedről is volt. A vége az lett, hogy beszélgettünk, beszélgettünk, és egy valaki azért, hogy ott megbeszéljük a dolgokat, hogy hogyan tovább lement Szegedre. Ez még október eleje. Tehát amikor visszamentünk Sopronba, mert egy kicsit haza is mentünk a szülőkhöz, és onnan visszamentünk az egyetemre, akkor.

Ez még a Rajk-temetés előtt volt, ez a szegedi út?

Nem, utána volt.

Mentetek tájékozódni Szegedre?

Igen, ott is történtek ilyen dolgok, voltak, akik benne voltak, és azokhoz mentünk le beszélni, hogy ők mit terveztek. Mi úgy gondoltuk Sopronban, hogy egyeztetni kéne az egész országban. Ahogy a szegediek kezdték a dolgokat, oda mentünk.

Megállnánk itt még egy pillanatra a forradalom előszakaszában? A barátaiddal, vagy az egyetemi tankör társakkal hogyan értékeltétek, hogyan láttátok a Rákosi-féle rendszert?

Azt kell mondanom, hogy egy részünk, aki egyáltalán végigvitte, figyelte az eseményeket, és ott a Nagy Imre [1953-as] kormányra is. Véletlenül tudtam apámmal való beszélgetések miatt is, mert nem volt olyan általános. Mai napig sem tudom teljesen rekonstruálni azt, hogy hogy került Nagy Imre oda, egyáltalán, hogy ő legyen a vezető és a miniszterelnök is.

Te nem voltál apolitikus, de a többiek? Mertetek egymással erről beszélni?

Mertünk egymással. Én nem mindenkivel álltam le csak úgy politizálni. Ha akartam, akkor bármelyikkel beszélhettem, és nem tetszett nekik. Ha egyetemi dolgokról volt szó, akkor már árnyaltabban.

Volt közben az SZKP-nak a XX. kongresszusa. Nyilván mehetett valami híre. Ezen keresztül mennyire hittek a rendszernek a megreformálhatóságában?

Azt hiszem, többen hittek ebben. A Hruscsov-féle kezdeményezésben, abban reménykedtek, hogy ez az egész továbbmegy és lesz belőle valami, amit el lehet viselni. Nem lesz jó, de el lehet viselni.

Ezek után jutunk el az október elejére, Rajk temetés, és akkor utána volt a MEFESZ szegedi megszületése. Erről milyen emlékeid vannak?

Nem sok van, de azért az van, hogy mindenben egyet értettünk, és azt mondtuk, hogy nekünk tudni kell arról Sopronban, hogy ti mit csináltok Szegeden.

Akkor ti tulajdonképpen egyeztetni voltatok Szegeden, és amikor visszaértetek Sopronba, akkor tájékoztattátok a többieket.

Igen, de inkább beszédbe elegyedtünk. Még akkor nem volt semmiféle egyesület Sopronba, vagy elv, sokat beszélünk, sokat beszélünk.

Most jutottunk el október 16-áig, amikor Kiss Tamás, Lejtényi és a többiek Szegeden gyűlést tartanak. A másnapján ugye gépelnek egy csatlakozásra felhívó

rölapot és ezt körbeküldik az egyetemekre, amelyekre tudják. Arról, hogy ez hova jutott el, nagyon kevés információnk van...

Hozzánk eljutott.

Ebből jutott el Sopronba a 16-i gyűlésnek a híre?

És ennek a következménye tulajdonképp, Sopronban sem úgy kezdődött, hogy csak úgy, de ennek a következménye, hogy a SOTEX kultúrházban...

Elmondanád ennek a történetét? Ez október 22-e?

Igen, október 22. Közvetlenül 23-a előtt. Végülis aztán az igazgató, a SOTEX kultúrház igazgatója, hozzájárult, hogy megtarthatjuk, nem azt a gyűlést, hanem azt mondtuk, hogy egy egyetemi gyűlést akarunk tartani. Hozzájárult ahhoz, hogy egyetemi gyűlést tartsunk a nagyteremben. És akkor aztán a mi dolgunk volt az, hogy mindenki vállalta ebből a társaságból, akik a SOTEX-ben voltak, hogy elmennek az egyetemre, és az évfolyamon mindenkivel lehetőleg beszélnek. És hát össze is jött egy nagy tömeg, de aki bejött, mert akkor már nagyon odavoltunk, állt közülünk két ember a kapuban és mindenkinek igazolnia kellett magát, hogy ő az egyetemről jött. Ugye ott volt az, hogy egyetemi pártbizottság, a városi pártbizottság, gondolom ott volt az ÁVO is. Még olyan is volt, olyan felszólalás, aki a Horthy-rendszert akarta volna visszahozni. Teljesen viharos gyűlés volt, ahol végülis mégis csak megállapodtunk egy dologban, hogy megválasztunk egy vezetőt és titkárt, aki a tagdíjakat vezetni fogja, és minden évfolyamról két-két képviselő kerüljön be a vezetőségbe. Azt már tudtuk használni aztán. Ez volt még akkor nem MEFESZ, hanem a Soproni Egyetemi valami, nem tudom, mi.

Egy diákönkormányzat? Diáksparlament?

Egy diákönkormányzatot alapítottunk, és ott került először hivatalosan is nyilvánosan is szóba, hogy kilépünk a DISZ-ből. Ez az egyesület lesz nekünk az egyetemi egyesületünk. Ebből így jöttünk el. Itt kezdődött tulajdonképpen, ha most rólam van szó, én állítólag én egy viharos beszédet mondtam. Ez nekem új érzés volt, feljött minden a régiből, meg az, hogy elvitt az ÁVO.

Programot is hirdettetek?

Igen, 12 pont. Nem, nem tudom, több volt, mint 12, sokkal. Olyan hülyeségekbe mentünk bele, ami minket érdekelt csupán. Szüntessék meg az orosz nyelv oktatását, a katonai oktatást. Gondolkodó emberek voltak, akik ott ültek. Ha azt mondom, hogy szüntessék meg az orosz nyelv oktatását, ha csak egy picit, ha egy percet tovább gondolkodik, az ezzel jár, hogy menjenek a fenébe az oroszok. Így, hogy ha gondolkodtak, egyből jelentkeztek, hogy szót kérnek, pár perc múlva, negyed óra múlva. Nagyon eufórikus pillanat volt! Ha az előbb kérdezted, hogy milyen hosszú volt, nem tudom pontosan megmondani, de úgy délután kezdődhetett, 4-5 óra körül, és eltartott biztosan 10-ig. Nagyon hosszú nagygyűlés volt.

Másnap 23-a. Milyen volt ennek a délelőtti?

A délelőtt még szervezés volt, és kb. dél után közvetlenül megszerveztük és megcsináltuk a felvonulást. Sopronban van egy Petőfi szobor. Elmentünk a Petőfi szoborhoz, végighallgattuk, aztán hazamentünk. A három beszéd közül az egyiket én tartottam. Ezzel a felvonulással kezdődött az egész. Az igazság az, utána beszélgettem sokakkal, professzorokkal is. Mindenki tartott attól, hogy nem akarom végigmondani. A félelem nem volt egészen oktalán, mert út közben, én is láttam, hogy pinceablakokban voltak emberek. Nyilvánvalóan a rendőrség, vagy az ÁVO vagy akárki oda volt vezényelve. Ezért annak ellenére, hogy tényleg volt bennünk félelem, nem lehet letagadni...

Készültél erre a beszédre?

Spontán volt.

De azt tudtad, hogy fogsz beszélni?

Azt tudtam. És gondolkodtam is előtte.

El is hangzottak a követelések ott?

Ott nem. A követelések a következő nap hangzottak el, az ábrázoló geometria az egy külön épület volt, és hatalmas előadó terme volt, és ott. Ez az előadó terem

aztán az egész forradalom alatt működött, úgy is, hogy mindig voltak benne, akik ott ültek.

Ez a tanterem, ez volt a centruma a soproni MEFESZ közéletének?

Igen, a közéletének, így kell ezt mondani: a közéletének. De azért, mert a Staszi bácsi, Staszney Albert professzor engedélyezte személyesen, hogy használjuk a termet.

Az egyetem vezetése hogy állt ehhez az új diákszövetséghez?

Támogató, teljesen egyértelműen. Kivéve a katonai tanszéket.

Melyik héttől kezdődött a MEFESZ-nek a létrehozása, az aleggységeinek. Milyen emlékeid vannak?

Az nem egy nap alatt ment, hanem folyamatosan. Ez a 22 fő ülésezett, és először megalapítottuk az úgynevezett „Elvi” bizottságot. És aztán a napok folyamán, ahogy szükségeltetett, mindig más bizottságot alapítottunk meg. Tulajdonképp az Elvi bizottságba döntöttünk a rektori szobában nyolcan, tízen.

Egy ilyen döntéshozó szervezet volt ez? Az mondhatjuk egyfajta Parlamentnek?

Kisparlament. Vagy kormányzat. És voltak végrehajtók. Elkezdődött az a forradalomban, hogy jöttek innen Ausztriából a segélyszállítmányok. Átrakni egy magyar teherautóra... Tehát volt egy ilyen csapat, segélyszállítmányi osztálynak neveztük. Katonai osztály, akik próbáltak egy védelmi szervezetet Sopronnak kialakítani.

Buda Gyurka volt, és ő egy jó nagy darab ember, ő állt a Varga főhadnagy mögött. Lementem és kérdezgettem a Varga főhadnagyot, hogy emlékszik-e rám, és ő mondta, hogy nem, nem tudja, miről van szó. Buda Gyurka előre nyújtotta a tenyerét, hogy ő most lehúz egy pofont, erre Varga összerázta magát, és mondta, hogy emlékszem, emlékszem. Hát egy ilyen beszélgetés volt, és a végén intettem egyet, ennyi ami volt, és otthagytam. De működött ez az osztály, sajnos túl jól működött. Tehát nem csak az igazi ÁVO-sokat hozta be, hanem behozta a Marxista tanszék egy-két emberét. A vége felé már úgy volt, hogy annyi embert szedtek

össze a városban, ja, mindez az egyetem egyik épületében volt, több épülete van az egyetemnek, és egyik teremben lent oktatóteremben odavitték be az embereket, akiket letartóztattak. Minden este lementem megnézni azt, hogy kiket tartóztattak le ebbe a terembe. Szorgalmasan végezték a dolgukat. Én mentem a két padsor között, és úgy tartottak rendet, hogy a katedrán fent ült az egyik tagjuk géppisztollyal. Én két padsor között hátraszóltam, tedd már el azt a géppisztolyt. Sopronban volt egy börtön, van is még ma is ez a börtön, létezik. Az is egy külön téma volt, hogy a börtönből, a börtönben forradalmat csináltak a rabok, és nem hagyták abba az egészet, és nagyon kevés volt a személyzet, amíg őket ki nem engedik. Onnan telefonált az igazgató, hogy jöjjünk már, csináljunk már valamit. Kimentünk és megmagyaráztuk nekik, hogy közbüntényeseket nem tudjuk kiengedni, de a politikai bűnösöket kiengedjük. Hármat találtunk az egész börtönben, aki politikai bűnös volt. Overálban, karszalaggal járták a várost, és a falvakat a környéken. Autóval mentek ki. Segítettek nemzeti tanácsokat alapítani a falvakban.

Bujdosó Alpár a BBC riporterének nyilatkozik 1956. október 31-én.

A kép forrása: Ifj. Sarkady Sándor: A soproni MEFESZ az 1956-os forradalomban.

NYME, 2006, 168

Így érkezünk el a forradalom leveretéséig. Folytatnád onnan az élettörténetedet? Bocsánat, még mielőtt erre emlékeznénk, nagyon fontos dolog! Néhány értékelő mondatot mondanál a soproni egyetemistáknak a szerepvállalásáról, a te szerepedről?

Én azt hiszem, a soproni egyetemisták, ekkor nagyon rendesen viselkedtek, nagyon úgy, ahogy kell, egy-két tévedéstől eltekintve. Leginkább azt csinálták az egyetemisták, amit a sors szánt nekik, és feladatként adott. Ővelük vagyok nagyon pozitív viszonyban, a szegediekkel vagyok nagyon pozitív viszonyban, a Budapesten, akik fent voltak a várban, ott egy könyvtár volt, az egy kollégium volt akkor, és most nem tudom, micsoda. Szemben a templommal. Műegyetemi kolesz, azokkal, azokkal még telefonviszonyban is voltam. Totálisan egyetértettünk.

Személyes életedben mit jelentett 1956 élménye?

Az a központja az életemnek. Tulajdonképp az volt, most is írtam a rektornak, én Sopronban kezdtem az életemet, nem Budapesten, mert én budapesti vagyok, de ott kezdődött ez a mozgalmas élet, ott kerültem be először az ifjúsági körbe, a forradalomból Amerikába és az Ázsiába.

A forradalom után új szakasza indult el az életerednek.

Igen. Ezt megírtam a könyvemben.²³ Kijöttem Kéthly Annával, az már nekem meglepetés volt: a Nyugat! Sokan, másoknak is, ha nem is vallják be. Először is beültünk három autóba. Az elsőben ment egy újságíró, a második autóban ült a Kéthly Anna, a húga Magda, és Helmer, az osztrák belügyminiszter, amit én nem tudtam, csak itt, Bécsben tudtam meg, mert ő magas politikai személy, ő nem is jelentkezett Sopronban, csak onnan vettem észre, azt hittem, hogy nekem szól, mint forradalmi elnöknek, kiléptünk a határon, és ilyen fehér motorosok álltak a három kocsni mellé. Ez kinek jár? Neki járt. [Nevet.]

Az USA-ban és Ázsiában a következő években számtalan előadást tartottál, meg sajtókonferenciát tartottatok. Az Egyesült Államokban a Kongresszusban is.

Igen. Az tulajdonképp úgy történt, hogy annak idején én ebben a lakosztályban laktam, és vakartam a fejemet, mert semmiféle feladatom nem volt. Kétszer voltunk ugyan Hammarskjöldnél²⁴, az akkori ENSZ főtitkárnál, és mindig mondtam neki,

²³ Bujdosó Alpár: 299 nap. 1956-os Intézet – Magyar Műhely, Budapest, 2003

²⁴ Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld (1905–1961) svéd diplomata, 1953–1961 között az ENSZ főtitkára.

hogy mikor jönnek az ENSZ csapatok? Választ nem kaptunk. Később John Foster, Dulles²⁵ fogadott, hosszan beszélt, és mondta, hogy Amerikában demokrácia van, ami úgy működik, hogy ha valamit akarunk, akkor az amerikai szavazókat, az amerikai népet is ebbe az irányba kell hangolni. Kaptunk ehhez nyolcvanezer dollár támogatást. Vállalkoztam rá, mert én azt hittem, hogy ez tényleg így fog működni. Ebből visszamentünk, és akkor az amerikai diákszövetség, ez vállalta, hogy végig kísér ezen a előadókörúton. Három egyetemen voltam egy nap, és már mentünk tovább a következő városba, és már megint mentünk tovább a következő városba. Tehát nekem inget és fehérneműt nem mostak, otthagytuk a szállodába, vettek újat, tisztát, az volt a váltás. Mind fizetni kellett a szállodáért, mindenért fizetni kellett, tehát a nyolcvanezer csak-csak fogyott. Igaz, hogy az ott élő magyarok mindig gyűjtöttek az adott városban a menekültek részére. Én ezt nem tettem hozzá a nyolcvanezer dollárhoz, hanem átutaltattam ide, Bécsbe, a diákoknak, az ide menekült diákoknak a javára.

Az amerikai szenátus előtt maszkban beszéltem, hogy álcázzam a személyemet. Én a szüleimet akartam védeni, hogy abból, hogy én ott „hülyéskedek”, abból nekik ne legyen semmiféle bántódásuk.

Akkor te még magyar diákként szerepeltél... Fel voltál kérve, ott ezt javasolta neked valaki?

Egy amerikai hivatalnok, aki a szenátustól jött, és kérte, hogy valahogy csináljunk egy ilyesmit, ők találták ki a maszkot, válasszak álnevet, László Istvánt választottam, az lett az álnevem. Alpár az pogány név, arra nem keresztel a keresztény egyház, a László az tulajdonképpen katolikus keresztény keresztnevem, az István a bérmanevem. Nem soká tartott ez az álcázás, mert hamar kiderült, hogy a magyar titkosszolgálat végig tudta, hogy én vagyok a László István.

Hadd kérdezzek még ezzel kapcsolatban valamit! Ugye az egész ország abban reménykedett, hogy ENSZ csapatok jönnek majd. Te is említetted, úgy gondoltad, hogy amerikai beavatkozás történik, és itt legtöbbször azt szokták említeni, hogy Amerika Hangja, meg a Szabad Európában ezt sugározták. Ezt te hallottad, hogy ezt sugározták?

²⁵ John Foster Dulles (1888–1959) 1953–1959 között az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere volt.

Volt egy hírmondó, aki ezt mondta. Akit ki is rúgtak utána egyébként a Szabad Európából Münchenben.

Akkor te magad az ENSZ főtitkárral való tárgyalásotok során szembesültél, akkor már számodra világossá vált, hogy nem lehet az ENSZ csapatokra számítani?

Hamarskjöld próbálta az egészet elkendőzni és eldumálni a dolgokat. Mindig mást mondott. A vége felé, amikor mindig csak arról beszélt, hogy most már a menekülteknek van helye Bécsben, meg Ausztriában, meg minden, akkor de-rengett nekem, hogy itt nem lesz semmi. De azt nem mondta sohase, végül is aztán Kéthly Anna világosított fel, hogy ez hogy működik, hogy van a Biztonsági Tanács. Én azt hittem, hogy New Yorkban van az ENSZ és van ott valami nagy laktanya, és ott vannak az ENSZ csapatok, akinek csak azt kell mondani, hogy indulás, menjetek! Hát, ez nem így volt.

A könyvnek nagyon izgalmas része, manapság a fiatalok azt úgy tudják elképzelni, mint egy popzenekar, amikor elindul a világműködési turnéra, hogy itt is beosztás alapján minden nap előadás, sajtókonferencia. Ezzel tulajdonképp mi volt a cél?

Amikor én az USA-ból visszajöttem Bécsbe, akkor az orvosi egyetem volt MEFESZ elnöke, a Műegyetem volt MEFESZ elnöke és én megalapítottuk a külföldi MEFESZ-t, és mi döntöttünk úgy, mert láttuk, hogy az ázsiai országok nagyobbik része, mondjuk India, Pakisztán, Bangkok, a hozzátartozó Thaiföld, Indonézia nem jó szemmel nézték a magyar forradalmat, és még Japán sem, furcsa módon. Arra gondoltunk mi, hogy a világon mindenki úgy ismerje meg a magyar forradalmat, mint ahogy az volt, tehát valahogy tudatni kell velük, hogy mi mit akartunk, mit csináltunk és miért. Akkor eldöntötte a MEFESZ bizottság, hogy küld egy delegációt. Ki tud angolul? Ketten voltunk, tulajdonképp, de franciául tudott a Petőfi Körnek az egyik titkára, Nagy Balázs, és volt egy negyedik, Derecskei Károly Amerikából. Ő már kint volt Amerikában 48 óta, ő akkor nem, mint 56-os küldött volt, hanem ő tudta, hogy hogy kell repülőjegyet váltani, szállodát foglalni, egyáltalán, hogyan megy ez az egész út, ő volt a menedzserünk. Nagyon klassz srác ő is. Újságíró volt, parasztpárti, működött is a parasztpárban, akkor kikerült Afrikába, onnan tudósított újságokat, akkor elment Ázsiába.

Olvasván a könyvedet azért ez egy sikeres, mármint abból a szempontból sikeres delegáció, vagy szerepvállalás volt, mindenképp annak kell értékelnünk, nagyon sok sajtómegjelenés árnyalta, vagy tette helyre az 56-ról való képet ezekben az ázsiai országokban. De az is egy nagyon érdekes momentum, hogy számomra úgy tűnt, amikor olvastam a könyvedet, hogy a szovjet kommunikáció, vagy diplomácia az előttek járt igazából, meg utánatok is. Próbálta a saját információival ellátni a különféle népeket, amiben a magyar forradalmat horthystának, vagy fasisztának állították be, meg sok hazugságot, valótlanúságot terjesztettek, vagy helyeztek el a köztudatban. Ezzel mikor szembesültetek? Ezt ott helyben érzékeltétek?

Mindjárt a kezdetén. Ez így volt egyébként. Mindjárt a kezdetén szembesültünk vele. Indonéziának a legelején, a kezdetén, amikor Indonéziában második nap ott voltunk, kiutasítottak. Kiutasítottak Indonéziából, mindez a szovjet tevékenység miatt. Igen ám, de Derecskei Karcsi volt a menedzser, aki valakitől szerzett értesülést ott, nem tudom, hogy kitől, hogy meg kell próbálni elmenni a hadsereg főparancsnokához. El is ment. Csak ő. Nem a politikai hatalomtól, hanem a hadseregtől. A hadseregnek egy embere, mindenhova, ahova mentünk előadást tartani, egy hónapig voltunk, mindig ott volt valahol a környéken. Ha valami történt volna, azonnal jöttek volna a katonák. Ezt így érzékeltük az elején és tudtuk is, hogy így lesz.

Van-e valamilyen tanulság, üzenet a 20 századból a 21. század ifjúságának?

Úgy látom most, a mai magyar történelmet, de ezt az egész XX. századit, hogy ennek az értékelése nem történt meg. Azt kéne elérni, hogy sikerüljön legalább egyszer megismerni, ugyanakkor értékelni is a történelmünket! Azt gondolom, meg kéne ismerni valahogy. Annyi minden volt ebben a XX. században! Először volt a világháború, aztán a Károlyi-féle demokrácia, a tanácsköztársaság, a Horthy-rendszer, a nyilasok, utána az a két-három év, a furcsa demokrácia, utána Rákosi... A Közép-európai országok szinte majdnem mind ilyen történelmen mentek keresztül. Nekem az a véleményem, hogy ilyen országok, mint Románia, Csehország, Szlovákia, ezek se tudják úgy a történelmüket, ahogy mi. Az osztályok is csak most kezdik a történelmüket megismerni. Most hogy karácsony volt, nem csak Bécsben, mindenütt császári ruhában lovagoltak. Itt császár volt valaha! De hogy a császár és a mai nap között mi minden történt, az nem jön elő. Ennek a közép-európai világnak az egész történelmét fel kéne dolgozni rendben.

A MAGYAR EGYETEMISTÁK ÉS FŐISKOLÁSOK SZÖVETSÉGE (1956)

Életútinterjúk tükrében

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta
Jancsák Csaba

BELVEDERE

2016, Szeged

*A kötet megjelenését
az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta.*

Borítóterv
Majzik Andrea

ISBN 978-615-5372-65-0 (print)

ISBN 978-615-5372-67-4 (online PDF)

ISSN 1587-2963

© Jancsák Csaba, szerkesztő, 2016

© Belvedere Meridionale, kiadó, 2016

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

TARTALOM

Az 1956-os Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) – életútinterjúk tükrében (Jancsák Csaba)	7
Ambrus János (*1936)	13
Aszalós János (1931–2016).....	33
Bujdosó Alpár (*1935).....	57
Csete Iván (*1936).....	75
Hajtó Ödön (*1937)	99
Hámori Károly (*1937).....	113
Horváth Tamás (*1940).....	129
Kiss Tamás (*1934)	149
Pusztai Éva (*1936).....	181
Tóth Imre (*1934).....	205
A kötet lábjegyzeteihez felhasznált irodalom	225

**Az életútinterjú digitális
online megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta
2017-ben.**

